

1804 nov. 14-iki számában Magyarország természeti kincseit veszi számba s nem talál elég magasztaló szót az ország gazdagságának, szépségének és a nép jó erkölceinek dicsőítésére. Nem csoda, hogy a lapot szívesen olvasták Magyarországon.

A sajtó történetében ritka eset, hogy egy németországi lap évtizedeken keresztül ilyen hatást tett külföldön, mint a «Neuwieder» Magyarországon. A lap magyarországi pályafutása e néhány adattal még nincs kimerítve, pontos kutatás bizonyára még számos adatot fog kideríteni a «Neuwider Zeitung» elterjedtségére vonatkozólag.

München.

D' ESTER KARL.

Magyar vonatkozás a római sajtó történetében.

Amikor a katolikus egyház központi kormányserveinek ezidei schematismusa, az *Annuario Pontificio* 1926-ik évi kötete megjelent, kevésel azután a vatikáni félhivatalos lapban egy közlemény jelent meg (*S. R. La nuova edizione dell'Annuario Pontificio*, Osservatore Romano, 1926 április 16.), amely az évkönyv immár több mint két évszázadra visszamenő történetével foglalkozik, s amelynek megállapításai mellett, épen magyar vonatkozásai miatt, bibliografiai irodalmunk sem mehet el említés nélkül.

Elegendő APPONYI Sándor gyűjteményének katalogusát átnézni ahhoz, hogy megállapíthassuk Nyugateurópa érdeklődésének kettős irányvonalát Magyarország ügyei iránt a mohácsi véstől a felszabadító háborúk befejeztéig, vagyis azon idő alatt, amíg Magyarország sorsa a nyugateurópai nemzetek érdeklődésének vonalába esett. A magyarországi vallásháborúk a német birodalmi országokban támasztottak erős irodalmi visszhangot, viszont a török háborúk eseményei az itáliai félsziget élénk érdeklődését fordították Magyarország felé, amint azt az egykorú ujságlapok nagy száma is bizonyítja. Ennek történeti okait mélyebben kutatni messzire vezetne, de a tényről magáról könnyű meggyőződni e kor röpirat- és hírlapirodalmát szinte arányos teljességben megőrző APPONYI-könyvtár anyagának chronologikus áttanulmányozása után.

Itáliának ez az érdeklődése a török felszabadító háborúk eseményei iránt nem szűnt meg még akkor sem, amidőn III. KÁROLY, a még török uralom alatt álló temesi bánóság birtokáért a sikerében meglehetősen biztos utolsó felszabadító hadjáratot 1716-ban megindította. Az érdeklődés még a harctértől oly távol fekvő és a hadjárat kimenetelén közvetlenül alig érdekelt Rómában is akkora volt, amint azt az *Osservatore Romano* idézett

cikke elbeszéli, hogy egy Csehországból az örök városba költözött nyomdász, Giovanni Francesco CHRACAS, aki a Corson, a Chiesa di San Marco közepében telepedett le, szükségesnek és hasznothajtónak látta egy időszaki újságnak megindítását a magyarországi háború eredményeinek ismertetésére. Az első szám 1716 augusztus 5-i kelettel jelent meg XI. KELEMEN pápa engedélyével *Diario ordinario d'Ungheria* címmel. Két év múlva a pozserovaci békében vége szakadt a török háborúknak, de CHRACAS jónak látta újságját tovább is folytatni, most már *Diario di Roma* címen. Ez a cím és a lapnak bizonyos hivatalos jellege megmaradt azután több mint száz esztendőn át egészen IX. PIUS trónraléptéig. Az ő uralkodása alatt, több gyors egymásutánban bekövetkezett változás után 1860-ban vette fel CHRACAS lapja a mai félhivatalos jellegét s a most is megjelenő *L'Osservatore Romano* lett belőle, miután a régi 12-rét formáját már 1837-ben felcserélte mai folio alakjával.

Ugyanazon évben, amidőn a *Diariot* megindította, CHRACAS még egy vállalkozásba fogott. Egy 32-rétű 103 lapnyi könyvecskében összeállította az évi naptár mellett az európai uralkodó fejedelmek, a pápai udvar és a bíbornokok, valamint Róma lakosságának adatait és *Notizie per l'anno 1717* ki is nyomtatta. A könyvecskének sikere lehetett, mert már a következő évben a római szerzetesrendek, a praelatusok, a város és a pápai állam kormányzati szerveinek adataival gyarapodott. 1721-ben a nápolyi királyság, a következő évben pedig már az összes itáliai püspököket felsorolja a *Notizie*. Ezekhez járul 1737-től a többi ország püspökeinek, 1743-tól kezdve pedig a különböző keleti rítusú egyházfők adatainak feltüntetése is. Néhány háborús esztendőttől eltökélve azóta évenként megjelent a katolikus egyház központi schematismusa, teljes sorozatát a vatikáni könyvtár őrzi, mely régi címét 1860-ig őrizte meg. Ekkor változtatta nevét *Annuario Pontificiora*, amelyet 1872—1911 között a *Gerarchia cattolica*val cserélt fel.

Ez a két, ma is létező kiadvány általánosan ismertté és népszerűvé tette a CHRACAS család nevét. Mindkét kiadványt még a múlt században is egyszerűen CHRACAS néven emlegették a rómaiak, jöllehet a *Diario* még 1781-ben, a *Notizie* pedig 1850-ben ment át a CHRACAS örökösök birtokából idegen tulajdonba.

A CHRACAS-féle *Diario* eddig sem volt teljesen ismeretlen bibliografiai irodalmunkban. Első száma megvan APPONYI Sándor könyvtárában. (V. ö. 1514. szám, *Hungarica*, II. kötet, 356—7. ll.) Aminthogy az ott 1512—3, 1517, 1519—20, 1528, 1531. számok alatt felsorolt, az 1716—17.

évekből származó s CHRACAS nyomdájában készült, a török háború egyes eseményeire vonatkozó újságlapok nyilvánvalóan ennek a *Diarionak* egyes számai, bár hosszadalmas címlapjuk eltéréseket mutat.

Arra a körülményre, hogy a mai értelemben vett római sajtó megteremtését az 1716—18-iki magyarországi török háborúnak köszönheti, már több mint két évtizeddel ezelőtt rámutatott Giuseppe FUMAGALLI (*Lexicon typographicum Italiae. Dictionnaire géographique d'Italie pour servir à l'histoire de l'imprimerie dans ce pays.* Florence, 1905, a 356. lapon), de a könyv magyar ismertetőjének (Magyar Könyvszemle, 1906, 77—9. ll.) figyelmét, úgy látszik, elkerülte ez az érdekes magyar vonatkozás a római sajtó történetében.

TÓTH LÁSZLÓ.

Adatok Bikfalvi Falka Sámuel betűöntő és rézmetsző működéséhez.

A *Magyar Bibliofil Szemle* 1925. évi 3. számában (121—126. l.) az irodalmi források felhasználásával összefoglaltam azokat az adatokat, melyek Bikfalvi FALKA Sámuelnek, az Egyetemi Nyomda betüvésőjének és a stereotypia első magyar mesterének munkásságát megvilágítják.

Ez alkalommal erősen éreztem a levéltári adatok hiányát, mert az Egyetemi Nyomdában, az Orsz. és Fővárosi Levéltárakban folytatott kutatásaim ellenére sem sikerült az Egyetemi Nyomda régi irattárának nyomaira akadnom. Most végre az Egyetemi Nyomda történetének feldolgozásával kapcsolatban felszínre került az irattári anyag és bár ezekből FALKA működéséről mindeddig teljes képet nem alkothatunk, az iratok egyrészt több mostanig nem ismert adatot tartalmaznak, másrészt FALKA működését lényegesen más színben tüntetik fel, mint amelyre az irodalmi források alapján következtetni lehetett. Ez új adatokhoz GÁRDONYI Albert egyet. magántanár, székesfőv. főlevéltárnok úr szíves közlése folytán jutottam.

Elsősorban megállapítható, hogy FALKA alkalmazása az Egyetemi Nyomda betüanyagának felfrissítésével kapcsolatos. A helytartótanács 1798 jún. 6-án szerződtette FALKÁT betümentszőnek és júl. 31-i rendeletében közli az alkalmazását. A szerződés okmánya szerint a nyomdai gondnok köteles ügyelni arra, hogy FALKA csak a nyomda számára foglalja el magát. Mivel lakást a nyomdában nem kapott, évi 200 frt lakáspénzzel kárpótolták; fizetését évi 800 frt-ban állapították meg, nyugdíjat azonban nem biztosítottak számára. A hivatala gyakorlásához